

ленінської лінії в національному питанні», а й в «одверто-контрреволюційному використанні бібліографічної і книгознавчої трибуни»⁶. Це мало означати кінець як для інституту, так і для журналу. УНІК ще деякий час існував, а видання «Бібліологічних вістей» було припинено назавжди. Останнім акордом трагедії українського книгознавства стала перша бібліографічна нарада (6-9 червня 1931 р.). Читаємо в її резолюції: «В період загострення класової боротьби внаслідок розгорненого соціалістичного наступу пролетаріату на рештки капіталізму в СРСР і боротьби зі світовим капіталізмом, активізація класово-ворожого опору виявляється, зокрема, на книгознавчо-бібліографічній ділянці ідеологічного фронту». Цей класово-ворожий опір, довідуємося далі з резолюції, становлять такі течії в книгознавстві і бібліографії: «войовничий ідеалізм і неокантіанство (Куфаєв, Меженко та ін.), буржуазно-позитивістські концепції (Хавкіна, Лов'ягін та ін.), різноманітна еkleктика (Фомін, Сомов, Балика, Щелкунов та ін.)». Ці класово-ворожі напрями, продовжується в резолюції, «конкретизуються в найрізноманітніших безпосередньо-політичних виявах. Основний критерій тут - відношення на практиці до процесів соціалістичної перебудови, зокрема в умовах розгорненого національно-культурного будівництва, будівництва культури соціалістичної, інтернаціональної змістом, національної формою - відношення до політики партії. Тут маємо, з одного боку, махрово великодержавні вияви (Куфаєв, Баранов, Здобнов) й окремо великодержавні вияви (Пакуль, Борович), а з другого - український націонал-фашизм (Єфремов, Ніковський), одверті національно-демократичні концепції (Меженко, Сагарда, Постернак, Ігнатієнко та інш.)»⁷. Притягуючи до процесу над українськими книгознавцями їхніх російських колег (Куфаєва, Здоб-

⁶ Годжевич М. Націоналістичні прояви в бібліографії й книгознавстві // Радянський книгар. - 1931. - № 17. - С. 24

⁷ ГПБ ім. М.Е.Салтыкова-Щедрина. Рукописный отдел. - Фонд института книговедения. - Док. № 225, 316.

нова, Хавкіну, Фоміна, Сомова та ін.), яких об'єднували тісні наукові зв'язки, організатори його не хотіли помічати безглузлого звинувачення одних у націоналізмі, а інших - у великодержавному шовінізмі.

На київській нараді 1931 р. йшлося не тільки про УНІК і його книгознавців. Резолюція поширила поняття «контрреволюційні осередки» на Бібліографічну комісію ВУАН, на науково-дослідну комісію бібліотекознавства й бібліографії ВБУ з її періодичними органами: збірниками, «Журналом бібліотекознавства і бібліографії» та іншими виданнями. Отже, класово-ворожі сили були «зdeşифровані», а разом з цим смертельного удару завдано українській школі книгознавців. Цей документ висвітлює характерну для 30-х років атмосферу інквізиторського процесу. Тут ми бачимо спробу одних, скажімо, директора ВБУ С.Постернака, за допомогою формального каяття врятувати не тільки себе, а й можливість працювати далі, а також вимушену самокритичну позицію В.Ігнатієнка і М. Сагарди, мужню поведінку Ю.Меженка. В резолюції, зокрема, підкреслювалося, що Ю.Меженко і такі, як він, «стали на шлях бойкоту пролетарської громадської думки, - очевидно, щоб, перечекавши, зібратися з силою до нової класово-ворожої активізації», - і цим ставлять себе за межі радянського книгознавчо-бібліографічного процесу»⁸. Дійсно, в тих межах, які існували на той час у книгознавстві, працювати було вже неможливо. Залишалося, у кращому разі, тікати світ за очі.

На щастя, Ю.Меженко в найстрашніші роки вже працював у Ленінграді в бібліотеці ім. М.Є.Салтыкова-Щедрина, Д.Балика переїхав до Горького, А.Козаченко в Москву тощо.

Культурна катастрофа 30-х років знищила «все, що було побудоване в 20-ті роки розквіту і надій»⁹. Українського книгознавства не стало.

⁸ Там само. - Док. № 316.

⁹ Лавриненко Юрій. Розстріляне відродження. Антологія 1917-1933. Поезії - проза - драма - есе. - Мюнхен, 1959. - С.788.

Людмила Гальчук

«УКРАЇНСЬКА ПРЕСА» ІВАНА ТИКТОРА *

Іван Тиктор (1896 - 1982) народився на Львівщині (с. Красне, Золочівський повіт) у селянській родині. Закінчив гімназію. Одним з його вчителів був відомий педагог М.Галуцинський. Вивчав торговельні науки й право в Українському (таємному) університеті у Львові.

Іван Микитович Тиктор - фундатор потужного

* Автор висловлює ширю подяку співробітникам Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаніка НАН України та інших бібліотек Львова за надання матеріалів.

© Гальчук Людмила Іванівна, Київ, 1994

видавничого концерну «Українська преса», продукцією якого були часописи й книжки для всіх верств населення Західної України. 14 жовтня 1923 р. у Львові вийшов перший номер газети «Новий час», адміністратором якої, а потім власником, став Іван Тиктор. Незмінний художник тикторовських видань Едвард Козак розповідав: «Знайшли приміщення по Руській вулиці, такі-сякі меблі, співробітники на місці ... але затримувалася доставка паперу - немає грошей, а за папір треба платити готівкою. Мав батько Івана Тиктора велику пасіку. Якраз прийшов час продавати

мед, і він доручив це діло Іванові, Іван мед продав і готівкою заплатив за папір. Тоді зашуміло, засвистіло, затрубило ..., - так почався перший день Українського пресового концерну. А по Львові довго-довго оповідали собі весело, як то Іван Тиктор купував сам у себе мед ...»

Перегорнемо кілька номерів «Нового часу». На 8 - 12 сторінках - розділи «Заморські земляки», «По той бік греблі», «Огляд світових подій», «Новини», «Дописи». Постійно виступала газета на захист української школи, подавала матеріали про діяльність просвіт, кооперацію, вміщувала оголошення, рекламу видань НТШ та «Української преси», журналів. Змінювалися інформаційні відомості про газету. Так, у 20-ті роки - «Новий час»: ілюстрований політично-господарський часопис. За редакцію відповідає І.Тиктор (друкарня видавничої спілки «Діло»). У 30-ті - відповідальний редактор Л.Чубатий (друкарня Ставропігійського інституту у Львові). Змінювався і формат газети. Виходили різні додатки до неї, завдяки чому збільшувалася кількість передплатників. Так, наприкінці 1924 р. у Львові утворилося товариство «Плай», яке мало вивчати рідний край. У лютому 1925 р. за впорядкуванням відомого українського історика, пізніше академіка Академії наук України професора Львівського університету І.Крип'якевича вийшов перший номер цього органу «Туристика і краєзнавство» як місячний додаток до газети. Було вміщено матеріали про Шашкевича, Вагилевича, Головацького, подано бібліографію книг про край.

«Новий час» мав приблизно двісті номерів «Літературно-наукового додатку». Приміром, у другому номері можна було прочитати про Лисенка, Метерлінка, Шевченка, Мазепу, Щербаківського, Нечуя-Левицького, а також про церковне малярство, музейну справу. Був і розділ «бібліографія». Популярності «Літературно-наукового додатку» сприяло те, що його редагував відомий літературознавець Є.Пеленський.

Виходили «Студентські вісті», «Пластовий прапор», «Студентська сторінка» тощо.

Наклад «Нового часу» на початку 1938 р. становив 16000 примірників. Використовуючи досвід закордонних видавництв, І.Тиктор намагався збільшити тираж, застосовуючи пільги для постійних передплатників, вміщуючи оголошення.

Ретельно підбиралися співробітники. «Новий час» мав своїх кореспондентів у Парижі, Празі, Відні, Лондоні, в багатьох містах Галичини, Волині, Закарпаття, Буковини. Газета добре розходилася не тільки в краї, а й за кордоном. З часом вона стала ініціатором та осередком концерну «Українська преса».

Стабільно друкується і Бібліотека «Нового часу» (редактор Є.Яворівський). Першим її виданням стала книга Михайла Возняка «Як пробу-

дилося українське народне життя в Галичині за Австрії» (Львів, 1924). Виходили художні й науково-популярні твори.

21 жовтня 1928 р. побачив світ перший номер тижневої селянської газети «Народна справа» (за редакцією письменника Ю.Шкрумеляка). У ній вміщувалися політичні вісті, статті з життя українського народу, матеріали про господарські справи, давалися різні поради. Цікавими були розділи «Читання з історії України», «Що в світі чувати», «Що чувати в нашій селі», «Новинки», «Господарські поради», «Жіночі справи», «Торбинка сміху» та ін.

Численні календарі, журнали, книги рекламували видання «Української преси», яка і сама (з 1929 р.) стала видавати селянський календар «Золотий колос», де вміщувалися науково-популярна інформація, господарські поради, вірші та оповідання тощо. З 1931 р. І.Тиктор започаткував календар «первісного енциклопедичного виду», так званий «Календар для всіх» (з 1937 р. - «Альманах нового часу»). Кольорову обкладинку першого видання виконав художник Іванець. Тут була надзвичайно цікава інформація про перші українські календарі (з'явилися з середини ХІХ ст.). Кожен наступний річник був свого роду доповненням, поширенням, поглибленням попереднього видання. З 1935 р. видавався гумористичний журнал «Комар».

Зростала популярність газети. З середини 30-х років у ній стала з'являтися інформація про «Велику історію України». Тих передплатників, яких спіткало лихо, газета підтримувала матеріально. Скажімо, за 10 років існування «Нового часу» І.Тиктор сплатив своїм передплатникам 750000 злотих - це безпрецедентний випадок в історії української преси.

З 1926 по 1936 р. видавалася науково-популярна Бібліотека «Народної справи». Зокрема «Господарська читанка» з цієї серії відразу знайшла свого читача.

З 1934 р. розпочато «Історичну бібліотеку» - монументальні, щедро ілюстровані науково-популярні книги, що видавалися зошитами по три друкованих аркуші кожний. У такий «журнальний спосіб» побачили світ: «Велика історія України від найдавніших часів до 1923 р.», опрацьована І.Крип'якевичем та М.Голубцем, «Історія українського війська», «Історія української культури» з великими розвідками про побут, літературу, мистецтво, театр і музику (автори І. Крип'якевич, В.Радзикович, М.Голубець, С.Чарнецький і В.Барвінський) та «Всесвітня історія» (не закінчено через другу світову війну). Книги швидко набули популярності. Велика заслуга в цьому редактора й основного автора цих чотирьох книжок І.Крип'якевича. Науковий матеріал викладено за чіткою системою, доступною мовою, добре ілюстровано.

«Велику історію України», «книгу національного самопізнання» Іван Тиктор присвятив «батькам на славу, синам на науку» і в пам'ять десятиліття «Нового часу». Окремим виданням книга вийшла 1935 р. у Львові з обкладинкою П.Ковжуна (він зробив і обкладинку окремого видання «Історії української культури», 1937 р.)

Восени 1935 р. І.Тиктор випустив детальний проспект «Історії українського війська». Обгортки зошитів та палітурка роботи М.Бутовича є кращим зразком тогочасної української графіки. Книга вийшла 1936 р. і складалася з трьох частин: військо княжих часів, Запорозьке військо, збройні сили сучасної доби (українські січові стрільці; часи Центральної Ради; доба Гетьманщини; Українська галицька армія).

Перший «зшиток» «Всесвітньої історії» побачив світ у січні 1938 р. (обкладинка П.Ковжуна).

У грудні 1935 р. газета повідомила, що з січня 1936 р. почне виходити щотижня окремими книгами з ілюстраціями «Народна бібліотека». Намічалось друкування оповідань про героїчні часи з нашої історії й останніх визвольних змагань; оповідання з історії інших народів, життєписи уславлених особистостей, а також матеріали з різних наукових та практичних питань. Видавництво заручилося співпрацею найвизначніших українських письменників і вчених. Здійснитися цим планам, на жаль, не вдалося.

У другій половині 30-х років Бібліотека «Народної справи» дістала назву «Рідне слово». Під №1 (25) вийшла книга П.Мірчука «Карпатська Україна. Край, його історія і теперішній стан» (Львів: Видавець Іван Тиктор, 1939), де розповідалося про походження письма, винайдення паперу, друкарський процес.

Розуміючи потребу популярного та дешевого дитячого журналу, І.Тиктор почав видавати місячник «Дзвіночок» (1931). До 1936 р. його редагував Ю.Шкрумеляк, потім колегія (тираж 22 - 23 тис. примірників). При часописі виходила бібліотека для української молоді «Ранок» під редакцією В.Калини: невеликі книжечки з сюжетними обкладинками. Першою з них стало історичне оповідання А.Лотоцького * «Отрок князя Романа». Передбачалося видання книг з різних царин знань (ілюстрації Е.Козака).

Наприкінці 1932 р. «Українська преса» почала видавати газету «Наш прапор» (виходила двічі на тиждень, тираж - 10 тис. примірників). Газета розходила по західноукраїнських селах і містах, її передплачували читальні «Просвіти», інші товариства й бібліотеки. «Наш прапор» розповідав про події внутрішнього і міжнародного життя, мав розділ «З літератури і мистецтва», приділяв значну увагу рекламі видань «Української преси».

* Лотоцький Антін (1881 - 1949), псевд. Я.Вільшенко, письменник і педагог, учитель гімназії у Рогатині, автор історичних повістей, оповідань для дітей та юнацтва.

З 1933 р. при «Нашому прапорі» починає виходити «Українська бібліотека». 80 її книжок - переважно твори красного письменства. Були тут і переклади, і зовсім нові літературні твори, і мемуари (обкладинки Е.Козака). Передплатники «Нового часу» одержували «Українську бібліотеку» безкоштовно.

Львівські періодичні видання вміщували рецензії на видання «Української бібліотеки». На жовтень 1936 р. розійшлося 23 тис. книжок.

Крім «Української бібліотеки» при «Нашім прапорі» видавався «Аматорський театр» (1935 - 1937, вийшло 9 п'єс). Редагував цю серію Г.Лужницький, автор численних повістей та оповідань, який зробив вагомий внесок в українську драматургію. Бібліотека призначалася для аматорської сцени. При «Нашім прапорі» виходила й «Музична бібліотека».

Шедевром українського гумору й сатири, що реагував на всі події суспільно-політичного життя на західноукраїнських землях, став журнал «Комар» (з 1933 р. за редакцією Е.Козака).

На початку 1933 р. І.Тиктор почав видавати газету «Наш лемко» (редагував П.Смереканич, з часом - відомий журналіст та історик Ю.Тарнович). У двотижневику частина матеріалу друкувалася лемківською говіркою.

Накладом І.Тиктора вийшла «Перша лемківська читанка» (Львів, 1937). У ній були карта й опис Лемківщини, розповіді про еміграцію лемків, лемківські церкви, вироби з дерева, вишивки, писанки, матеріали про кооперативи, ремісничі й господарські школи, господарські поради та ін.

«Українська преса» видавала також «Бібліотеку Лемківщини», місячник «Українська ілюстрація» (вийшов тільки один номер у 1934 р., який відредагував художник І.Іванець).

Видавництво «Українська преса» перетворилося з часом у концерн і змінило свою адресу, переїхавши на вулицю Костюшка, 1-а. З 1933 р. концерн орендував друкарню Ставропігійського інституту.

У 1938 р. концерн започаткував «Бібліотеку церковно-релігійних книг», у якій видав «Святе письмо» в перекладі українського католицького священника Михайла Кравчука та молитовник «Вірую» (тираж 100 тис. прим.).

У концерні «Українська преса» працювали та постійно співробітничали визначні журналісти, письменники, вчені, митці.

Зростав тираж газет і журналів концерну (у 1938 р. «Новий час» - 16000 прим., «Народна справа» - 40000, «Наш прапор» - 12000, «Дзвіночок» - 30000, «Комар» - 8500).

Видавництво Тиктора проводило чимало добродійних акцій. «Новий час» збирав, приміром, кошти на фонд «Святий Миколай українській дітворі», «На паску Гуцульщині» та ін. Здійснювалася велика національна, культурна й

політична діяльність, нагло припинена в 1939 р. Нова більшовицька влада конфіскувала друкарню і папір. Перестали існувати газети «Новий час», «Народна справа», «Наш прапор», «Наш лемко», журнали «Дзвіночок» та «Комар», календарі «Золотий колос», «Календар для всіх» («Альманах нового часу»), календарець «Комаря», серії «Українська бібліотека», «Аматорський театр», «Ранок», «Музична бібліотека», «Бібліотека Лемківщини», Бібліотека «Народної справи», Бібліотека «Нового часу», «Історична бібліотека», «Історія української культури», «Історія українського війська», «Всесвітня історія».

І.Тиктор переїхав до Кракова. Працював управителем «Українського видавництва», заснував релігійне видавництво «Нове життя» (випускало журнал «Воскресіння»).

Під час війни І.Тиктор пробує перенести «Нове життя» до Львова, задумує відкрити видавництво в Києві, але ці плани лишилися нездійсненими. Однак йому вдалося заснувати видавництво «Волинь» у Рівному (під такою назвою виходить і часопис). Згодом випускаються журнали «Орлея» та «Український хлібороб», йдуть серії «Бібліотека антикомуніста» і «Театральна бібліотека».

В 1945-1948 рр. І.Тиктор жив у Австрії, де видав кілька маленьких книжечок, святкових листівок. Переселившись 1948 р. до Канади, заснував «Клуб приятелів української книжки», почав публікувати історичні повісті, спогади. У 25-ту річницю видавничої діяльності І.Тиктора вийшло друге видання «Великої історії України», в якому брав участь знаний історик Д.Дорошенко.

У 1953 р. вийшло друге, доповнене видання «Історії українського війська» (обкладинка М.Левицького). Мовну редакцію здійснив В.Сімович. Перевидано було з доповненням й «Історію української культури».

Іван Тиктор (помер в Оттаві 1982 р.) видав 500 книжок українською мовою. Це - чимало. Безперечно, його життя і діяльність заслуговують на ґрунтовне дослідження, солідну книгу і нашу пам'ять.

Видання «Української бібліотеки» 1933

Гайдамаки. - Т.1, 2; Страшна помста; Радич В. Максим Залізник. - Т.1, 2; Турянський О. Син землі. - Т.1, 2; Гор І. Під прапором Хмельницького; Журба Г. Зорі світ заповідають; Голубець М. Вчорашня легенда; Свій П. Степові оповідання.

1934

Шугай Микола. Т.1, 2; Будзиновський В. Гремить; Голубець М. Рік грози і надій; Чайковський А. За живою; Керницький І. Святоіванські вогні; Голубець М. Гей, видно село; Федькович О.Ю. Вибір творів; Косач Ю. Сонце в Чигирині; Верн Ж. Замок у Карпатах; Коковський Ф. Людська вдячність; Самчук І. Марія; Садовий І. Безіменні плутаторі. - Т.1, 2; Косинка Г. Темна ніч; Підляшеський Й.Т. Пригоди Шума; Усмішки. Упор. Є.Ю.Пеленський; Смольський Гр.

Олекса Довбуш; Білозерський О.П. Напередодні. - Т.1, 2; Ткачук В. Сини чічки; Михеїв В.М.Мара; Гриневичева Катря. Шестикрилець; Филипчак І. Дмитро Детько;

1936

Калина В. Курінь смерті; Кобилянська О. За ситуаціями; Леонтович Р. Звенислава; Нижанківський Б. Вулиця; Бояринич В. Кривавий шлях; Коковський Ф. За землю; Галицько-Волинський літопис. - Т.1, 2; Бірчак В. Проти закону; Михайлик М. За стрілецьку славу; Рженецька О. Вічне полум'я; Гренджа-Донської В.Лько Лич;

1937

Франко П. Від Стрипи до Дамаску; Садовий І. Танок смерті; Євтимович В. Військо йде; Кудей З. Гуцульська республіка. - Т.1, 2; Щурат В. Історичні пісні; Чайковський А. Перед зривом; Леонтович Р. На прою; Савчак Р.Д. На розпутті; Мосендз Л. Людина покірна; Іванина Н. Залізні раки; Ордівський С. Багряний хрест;

1938

Андрієвський В. Три громади - Т.1, 2; Королів-Старий. Милосердний самарянин; Яворський Є. Вождь 100000-ної армії; Островський В. Князь Сила-Тур; Ордівський С. Срібний череп; Швед Б. Поліщуки. - Т.1, 2; Остромира М. У вирій; Керницький І. Мій світ; Меано Ч. Серця на грані (пер. з італ.); Романишин М. Занедбана земля;

1939

Оповідання прадіда; Єронім Анонім (Хиляк). Лемківська доля; Мосендз Л. Відплата; Микитин Т. Нові люди; Коваль Б. Жорстоке щастя.

Бібліотека «Нового часу»

Возняк М. Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії; Калинович В. Наша молодь в переломовій добі; Распутін - чорний дух Росії. Повість; Свєрбівус В. Радник жениться. Повість; Франко Пачкар Демко. Шкрумеляк Ю. Як любити рідний край. Співанек «Трембіта»; Матіїв Мельник. За рідне гніздо; Ренар М., Жак А. Боротьба з трупом. Фантастична повість; Сервантес М. Великодумний рицар Дон Кіхот з Манчі (пер. А. Лотоцький). - В 2-х т.; Донцов Д. Що таке інтернаціоналізм; Донцов Д. Політика принципальна і опортуністична; Спомини про Івана Франка; Купицький О. Вітер від моря. Враження з подорожі; Архипенко Є. Поступове пасічництво; Халіда Єдіб. В огні. Повість; Кочис О. Порадник для лісних робітників; Мопасан Ги де. Серце людини; Стівенсон. Дивний винахід д-ра Екїлла; Фарсер Клод. Тайна віковичних людей; Тимошук Ю. Замітки під час подорожі до Аргентини; Лепкий Б. Сотниківна; Лещук Осип. Ждала, ждала козака; Тимофіїв М. Жиди і народне господарство України; Голубець М. За український Львів; Бурж Єлемір. Під гільотиною; Голубець М. Теревовля, княжий город; Голубець М. Белз - Буськ - Звенигород; Голубець М. Перемишль.

Бібліотека «Народної справи»

Воробець В. Цукровий буряк; Люцерна дає найбільше та найліпшу кашу; Воробець В. Як плекати кури, щоби нести по 200 - 300 яєць річно; Красиславич Т. Блудні вогниці; Кирик М. Де горівка буває, там добра немає; Молитвеник «Вірую»; Новий український колядник; Васьків М. У філях Бистриці; Лотоцький А. Три ліси; Фацієвич О. Як робити соки з овочів та ягід; Чайківський І. Обіцяна земля; Шкрумеляк Ю. Новий вертел; Шумський Й. До світла; Портрети Т. Шевченка і І.Франка; Господарська читанка.

Співробітники «Української преси».

- Пеленський Євген Юлій (1908-1956) - літературознавець, бібліограф, педагог, громадський діяч і видавець.
- Яворівський Євген (1893-1954) - громадський і політичний діяч, педагог, журналіст і письменник.
- Шкрумеляк Юра (1895-1965) - журналіст, поет, дитячий письменник, автор понад 30 книг для дітей, «Історії України для дітей» у 4-х ч. У 1928-1939 рр. гол. ред. газети «Народна справа» та журналу «Дзвіночок».
- Голубець Микола (1892-1942) - мистецтвознавець, письменник, редактор багатьох видань, журналіст, автор численних праць і публіцистичних статей.
- Радзикович Володимир (1886-1966) - педагог, письменник і літературознавець, д. чл. НТШ, діяч Просвіти, автор підручників.
- Чернецький Степан (1881-1944) - поет, фейлетоніст, театральний діяч і критик.
- Барвинський Віктор (1885) - історик, досліджував історію Лівобережної України.
- Барвинський Василь (1888) - композитор, піаніст, музикознавець, директор і викладач музичного інституту у Львові.
- Калина Володимир (1896) - фізик, математик, педагог, д. чл. НТШ.
- Козак Едвард (1902-1993) - учень О.Новаківського, маляр, карикатурист.
- Лужницький Григорій (1903) - письменник, театрознавець, історик культури, журналіст, д. чл. НТШ, літературний редактор «Української преси».
- Тарпович Юліан (1903-1977: псевд. Бескид) - журналіст, письменник, громадсько-освітній діяч, редактор газети «Наш лемко» (1934-1939) і «Лемківської бібліотеки».

Література

1. Боровський М. Матеріали до бібліографії господарської літератури, виданої в Галичині, на Волині, Закарпатті й Буковині 1788 - 1944. - Вінніпег: УВАН, 1968. - С.5, 13.
2. Історія українського війська. - Львів: Світ, 1992. - Передмова Я.Дашкевича. - С.У.
3. Козак Е. Як повстав у Львові щоденник «Новий час» і як Тиктор сам від себе купив газету // Мистецькі студії. - 1981, ч.1. - С. 63.
4. Бібліографічний довідник до історії українців Канади. - Вінніпег: УВАН, 1986. - С. 624 - 625.
5. Енциклопедія українознавства. - Т.8. - С. 3196.
6. На чисті води: Чому тикторівська преса виступила проти ФНЕ? - Львів: Батьківщина, 1936.
7. Українська бібліографія материка і діаспори. - 1988. - С. 103.
8. Українська загальна енциклопедія. - Т.3. -С.278.
9. Видання «Української преси», які зберігаються в ЦНБ, бібліотеках Інституту літератури, Центрального державного архіву (Київ), у бібліотечі ім. Стефаника НАН України (Львів).

Віталій Мітченко

НОТАТКИ З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ШРИФТА

Зі збільшенням кількості видань, присвячених історії нашої держави, її сучасності, коли деякі друковані видання репрезентують Україну в світі, виникає потреба уважніше придивитися до Книги, яка є акумулятором духовного життя нації. Однією з найважливіших складових частин книги завжди був шрифт. Його графіка, силует літер віддзеркалюють час їх існування, деякою мірою культуру, побут країни, в якій ці літери були накреслені.

Історія шрифту в Україні сягає корінням глибини віків. Перші знаки, які можна вважати літерами, було виявлено в Кам'яній Могилі поблизу Мелітополя (ці знаки надруковано в Археологічному збірнику Полтавського краєзнавчого музею (вип. 1, Полтава, 1992). Перші знайдені написи відносяться до часів Трипільської культури.

Предметом нашої розмови буде слов'янський шрифт, який має назву кирилиця. Він прийшов у Київську Русь з Моравії через Болгарію, де його запровадив для перекладу церковних книг з грецької на слов'янську мову македонянин Костянтин Філософ (у чернецтві Кирило). Він створив для слов'ян абетку, використавши існуюче в них письмо, яке в науці має назву «риси і різни», а також деякі грецькі літери (В.А.Истрин. «1100 лет славянской азбуки». М., 1988).

© Мітченко Віталій Степанович, Київ, 1994

Разом з кирилицею у X - XII ст. в Київській Русі існував ще один шрифт - глаголиця (від давньоруського слова «глагол, глаголити»). Його походження точно не відоме науковцям і викликає суперечки.

Але повернемося до кирилиці.

Першу написану кирилицею датовану книгу - «Остромирове Євангеліє» - виготовлено в Києві у 1056 - 1057 рр. для новгородського посадника Остромира. Щодо естетики - це неперевершений взірць мистецтва шрифту, найдавнішого кириличного почерку - уставу.

Ритмічна будова рядка в уставному письмі, графіка літери, співвідношення основних і сполучних ліній у літері, пропорційність висоти літери та її ширини принципово відрізняють кирилицю від латиниці (почерку, що панує в Центральній та Західній Європі). Латинський шрифт, як і латина, - ритмічний, стислий. Майже всі літери відповідають пропорції 10 (висота) x 8 (ширина) (співвідношення основного та сполучного штриха: 1:2, 1:2/3) і вписуються в кілька простих геометричних фігур - квадрат, коло, трикутник.

Зовсім інша образотворча, ритмічна будова кирилиці. Літери мають різні пропорції. Якщо взяти за модуль квадрат, то одна частина літер вписується у квадрат, інша має ширину півтора квадрата, ще інша - півквдрата. Тобто, трикрат-